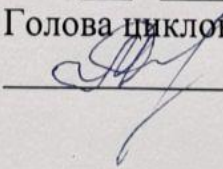

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ТОРГІВЛІ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Голова приймальної комісії
Людмила КРУКЕВИЧ
«27» 01 2022 р

**ПРОГРАМА
ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ВСТУПНИКІВ
НА ОСНОВІ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

РОЗГЛЯНУТО
на засіданні циклової комісії
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол № 6
від «11» 02 2022 р
Голова циклової комісії
 Ольга МАЗУРОК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму курсу «Українська мова» для вступу до Державного вищого навчального закладу «Тернопільський коледж харчових технологій і торгівлі» розроблено відповідно до Програми з української мови для шкіл з українською мовою навчання на основі Закону України «Про загальну середню освіту» і Державного стандарту базової і повної середньої освіти.

У ній ураховано державний статус української мови, її суспільні функції, взято до уваги специфіку навчального предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності у всіх сферах життя демократичного суспільства. Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності вступника є текстові диктанти.

Мета вступного диктанту — перевірити рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності вступників, рівень сформованих умінь та навичок.

Завдання вступного диктанту — перевірити уміння абітурієнтів правильно писати слова на вивчені орфографічні правила, вміння використовувати розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації, належним чином оформлювати роботу.

Для написання вступного диктанту відводиться одна астрономічна година.

Для диктантів використано тексти, які відповідають нормам сучасної літературної мови, доступні абітурієнтам за змістом.

Обсяг диктантів:

160 – 170 слів (на базі неповної школи);

190 - 200 слів (на базі повної школи).

Перелік тем з української мови

Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія

Звуки мови. Голосні та приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінки і глухі. Букви та інші графічні засоби. Українська абетка. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв я, ю, є, ї, щ та буквосполучень дз, дзь, дж. Склад, правила складоподілу в українській мові. Правила переносу слів.

Наголос, головні літературні норми наголошування слів в українській мові. Ненаголошені голосні, їх вимова й позначення на письмі. Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних, його різновиди.

Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних та приголосних звуків. Евфонічні чергування (у//в, і//й). Орфограма. Орфографічна помилка. Принципи української орфографії.

Правила вживання апострофа, м'якого знака. Позначення подовжених м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків. Написання слів іншомовного походження.

Будова слова, словотвір та орфографія. Спільнокореневі слова й форми слова. Основа слова й закінчення змінних слів. Значущі частини слова (корінь, префікс, суфікс, закінчення).

Вимова та написання префіксів з- (с-, зі-, із-, зо-), роз-, без-, воз-, пре-, при-, прі-. Словозміна та словотворення. Основні способи словотворення в українській мові, їх різновиди. Зміни приголосних при творенні слів. Правопис складних і складноскорочених слів.

Лексикологія, фразеологія та лексикографія

Поняття про лексику. Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова. Пряме й переносне значення слова. Синоніми, антоніми, омоніми. Загальновживані слова. Діалектні та професійні слова. Стилiстична диференціяція української лексики. Лексика української мови за походженням. Власне українські слова. Лексичні запозичення з інших мов. Терміни. Архаїзми та історизми. Неологізми.

Поняття про фразеологізми. Типи фразеологізмів. Джерела української фразеології. Фразеологізми в ролі членів речення.

Типи словників, принципи їх побудови. Головні етапи української лексикографії.

Морфологія. Поняття про самостійні та службові частини мови.

Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Конкретні й абстрактні назви. Назви істот та неістот. Загальні і власні назви. Рід, число, відмінок іменників. Відміни іменників. Невідмінювані іменники. Способи творення іменників. Правопис відмінкових закінчень іменників. Правопис найуживаніших іменникових суфіксів. Велика буква у власних назвах.

Прикметник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників, способи їх творення. Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Відмінювання прикметників. Способи творення прикметників. Правопис відмінкових закінчень і найуживаніших суфіксів прикметників. Написання складних прикметників.

Займенник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням (особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні). Творення та відмінювання займенників. Правопис займенників.

Числівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (власне кількісні, неозначено-кількісні, дробові, збірні) й порядкові.

Числівники прості, складні та складені. Відмінювання кількісних та порядкових числівників. Правопис числівників.

Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Неозначена форма дієслова. Стан дієслова (активний і пасивний). Спосіб дієслова (дійсний, умовний, наказовий). Творення форм способу. Вид дієслова (доконаний і недоконаний). Творення видових форм. Час дієслова (майбутній, теперішній, минулий). Дієвідмінювання. Дієслова I та II дієвідмін. Особа і число дієслова. Безособові дієслова. Творення та правопис дієслів.

Дієприкметник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприкметники активного й пасивного стану, їх творення. Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Безособові дієслівні форми на -но/-ено, -то. Правопис дієприкметників.

Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівники доконаного та недоконаного виду, їх творення. Дієприслівниковий зворот. Правопис дієприслівників.

Прислівник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників, способи їх творення. Правопис прислівників.

Прийменник як службова частина мови. Непохідні й похідні прийменники. Прості, складні та складені прийменники. Правопис прийменників.

Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності та підрядності. Групи сполучників за будовою та походженням. Правопис сполучників.

Частка як службова частина мови. Групи часток за значенням та вживанням (формотворчі, словотворчі та модальні). Правопис часток. Не і ні з різними частинами мови. Вигук як частина мови. Групи вигуків за походженням. Правопис вигуків.

Синтаксис і пунктуація.

Словосполучення. Будова і типи словосполучень за способом вираження головного слова. Типи граматичного зв'язку в словосполученнях.

Речення, його головні ознаки та різновиди. Граматична основа речення. Порядок слів у реченні. Види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) та емоційним забарвленням (окличні, неокличні). Види речень за будовою (прості, складні).

Просте речення. Поширені та непоширені речення. Головні та другорядні члени речення (підмет і присудок; додаток, означення, обставина), способи їх вираження та різновиди. Прикладка як різновид означення. Порівняльний зворот. Розділові знаки в кінці речення. Тире між підметом і присудком. Розділові знаки при прикладках і порівняльних зворотах. Речення двоскладні та односкладні.

Різновиди односкладних речень. Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях. Однорідні члени речення. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення. Однорідні й неоднорідні означення. Розділові знаки при однорідних членах речення. Звертання та вставні слова (словосполучення, речення), розділові знаки при них. Відокремлені члени речення, розділові знаки при них. Складне речення, його типи. Засоби зв'язку частин складного речення. Складносурядне речення. Складнопідрядне речення. Основні види підрядних речень. Складне речення з кількома підрядними, їх типи. Розділові знаки в складносурядному та складнопідрядному реченнях.

Безсполучникове складне речення. Розділові знаки в безсполучниковому реченні. Складне речення з різними видами зв'язку, розділові знаки в ньому. Пряма й непряма мова. Цитата. Діалог. Розділові знаки при прямій мові, цитатах, діалозі.

Методика проведення вступного екзамену з української мови

Іспит з української мови для абітурієнтів, які вступають на основі базової середньої освіти (9 класів) традиційно проводиться у формі текстуального диктанту, який є основною формою перевірки орфографічної (тобто уміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила) та пунктуаційної (тобто вміння використовувати розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації) грамотності абітурієнтів.

Методика проведення є традиційною, узвичаєною, проте проведення вступного іспиту у формі диктанту має певні особливості.

Вид роботи й назву тексту записано на дошці. Спочатку викладач читає весь текст, після чого не пояснює його зміст, правописні особливості, не тлумачить значення використаних у ньому слів (з огляду на те, у текстах майже відсутня так звана авторська пунктуація, немає діалектизмів, застарілих слів, складної та малозрозумілої для абітурієнтів лексики тощо).

Після прочитання тексту викладач читає перше речення повністю, а абітурієнти уважно слухають його. Далі речення з тексту викладач диктує для запису частинами, причому кожна частина, як правило, читається тільки один раз (частиною в цьому випадку треба вважати словосполучення з двох-п'яти слів або частину складного речення приблизно з тією ж кількістю слів). Викладач може повторно прочитати частину речення, якщо вона велика за обсягом, у ній змінено нормативний порядок слів або під дією певних зовнішніх чинників вступники недочули якогось слова або словосполучення). Після того як абітурієнти запишуть усе речення, викладач читає його повністю повторно, щоб вступники мали змогу перевірити записане.

У такий спосіб диктується кожне речення тексту. Викладач зобов'язаний інтонаційно вказати поділ тексту на абзаци. Текст читається виразно, відповідно до норм літературної мови, з правильним наголошуванням слів та інтонуванням звукового потоку, у такому темпі, щоб абітурієнти встигали вільно його записувати.

Після повторного читання всього тексту вступники здають диктанти викладачеві.

Перевірка й оцінювання робіт

Диктант, як це і визначено чинною програмою з української мови, оцінюється однією оцінкою на підставі таких критеріїв:

- орфографічні та пунктуаційні помилки обраховуються разом і оцінюються однаково;
- помилки в слові, яке повторюється в диктанті кілька разів, вважаються однією помилкою; помилки на те саме правило, але в різних словах і різних реченнях вважаються різними помилками;
- розрізняють грубі та негрубі помилки; до негрубих помилок відносять: винятки з усіх правил; написання великої літери в складних власних назвах; правопис прислівників, утворених від іменників з прийменниками; у випадках, що вимагають розрізнення *не і ні* (у сполученнях на кшталт *не хто інший, як...; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...*); заміна одного співвідносного розділового знака іншим; заміна українських букв російськими; під час остаточного обрахунку помилок дві негрубі помилки вважаються однією грубою;
- за наявності в диктанті більше п'яти виправлень оцінка знижується на один бал;
- орфографічні та пунктуаційні помилки на правила, вивчення яких не передбачено шкільною програмою, виправляються, але не враховуються.

Нормативи оцінювання диктанту

Рівень	Бали	Кількість помилок
I Початковий	1	15-16 і більше
	2	13-14
	3	11-12
II Середній	4	9-10
	5	7-8
	6	5-6
III Достатній	7	4
	8	3
	9	1+1(негруба)-2
IV Високий	10	1
	11	1(негруба)
	12	-

Під час написання диктанту абітурієнтам не дозволяється використовувати допоміжні джерела (довідники, словники та іншу літературу й технічні засоби).

Пам'ятка для абітурієнтів «Як писати диктант»

1. Уважно прослухайте текст диктанту.
2. Коли вчитель зачитуватиме кожне речення в цілому, слухайте його до кінця й не робіть ніяких записів.
3. Починайте записувати речення лише тоді, коли викладач почне його читати частинами, роблячи тривалі паузи.
4. Під час записування речення більше звертайте увагу на орфографію (написання слів), але не треба забувати й про розділові знаки.
5. Під час перевірки записаного речення потрібно передусім зважати на інтонацію й особливо ретельно перевіряти поставлені розділові знаки (у цьому важливу роль відіграють паузи: ледь помітну паузу роблять у тих місцях, де треба поставити кому, а більш помітну — на місці двокрапки чи тире; явна пауза означає, що треба поставити крапку з комою).
6. Сконцентруйте свою увагу й не відволікайтеся під час написання диктанту.
7. Не «збирайте» помилки, зазираючи під час написання диктанту в роботу сусіда (як показує практика, на це, по-перше, витрачається час, якого і так мало, а по-друге, потім часто доводиться шкодувати через помилку, допущену внаслідок такого виправлення). Успіхів!

Методичні рекомендації до повторення правил з орфографії та пунктуації української мови

Уживання м'якого знаку

1. У кінці слова м'якість зубних приголосних завжди позначається м'яким знаком: *молодь, мить* .
2. У середині слова м'якість зубних приголосних позначається м'яким знаком лише перед твердими нешиплячими: *їдьте, боротьба*.
3. Перед постійно м'якими (або пом'якшеними) і шиплячими м'який знак не ставиться: [с'в'ато] *свято*, [дз' в'акнути] *дзвякнути* .
4. Після букв, що позначають губні, передньопіднебінні і задньоротові, м'який знак у кінці слова і перед наступним приголосним не ставиться: *кров, сім*.

Уживання апострофа

1. Апостроф ставиться перед *я, ю, є, ї* після губних *м, в, н, б, ф*, якщо ці губні стоять:
 - а) на початку кореня: *в'язка, в'язати*;
 - б) після голосного : *здоров'я, риб'ячий*;
 - в) після *р*: *черв'як*;
2. Апостроф ставиться перед *я, ю, є, ї* і після *р*, якщо далі у вимові чується звук [й]: [бур'ян] *бур'ян*.
3. Апостроф ставиться перед *я, є, ю, ї* після префіксів, які кінчаються на приголосні (*від-, під-, над-, перед-, роз-, без-, з-, в-, об-, між-*): *від'ємний*.

М'який знак і апостроф в іншомовних словах

1. В іншомовних словах м'яким знаком позначається м'якість зубних приголосних також перед *й, я [йа], ю [йу], є [йе], ї [й]*: *батальйон* [л'йон].
2. В іншомовних словах апостроф перед *я, є, ю, ї* ставиться не тільки після губних та *р*, а й після шиплячих та задньоротових , якщо після них чується звук [й]: *комп'ютер* [пйу].
3. Апостроф в іншомовних словах не ставиться перед *я, ю*, якщо ці букви позначають пом'якшення попереднього приголосного : *бюро* [б'у].

Подовжені м'які приголосні

1. Подовжуються м'які зубні і пом'якшені шиплячі приголосні, якщо вони стоять між двома голосними:
 - а) в іменниках середнього роду: *знаряддя, чуття*;
 - б) в орудному відмінку однини іменників третьої відміни: *тінь – тінню, сіль – сіллю*;
 - в) у словах *Ілля, суддя, стаття, рілля, зрання, спросоння, навмання, попідтинню, попідвіконню*.
2. Якщо м'який приголосний стоїть не між двома голосними, то подовження не відбувається: *життя – щастя, знання – знань*.

Подвоєння букв унаслідок збігу

1. Подвоюються букви на межі значущих частин слова, якщо одна з них кінчається, а друга починається на ту саму букву: *віддати* (від + дати), *беззвучний* (без + звучний).
2. Подвоюється **ч** в іменниках, утворених від прикметників на *-цьк (ий)*; *Вінниччина* (вінницьк + ина), *козаччина* (козацьк + ина).

3. Подвоюються внаслідок різних збігів ще в словах *бовваніти, ссати, лляний (льняний), овва, ввесь* і похідних.

Правопис ненаголошених *є* та *и*

1. Написання ненаголошених [є] та [и] перевіряємо наголосом: *весна, бо весни, далеч бо далекий*.

2. Пишемо *є*, якщо при змінювані неясний звук випадає: *серпень, бо серпня; палець, бо пальця*.

3. Пишемо *є*, якщо при змінювані неясний звук чергується з [і]: *осені, бо осінь; каменя, бо камінь*.

4. Пишемо *є* в сполученнях -*єре-*, -*еле-*: *перейти, передгір'я*.

5. Пишемо *и* у відкритих складах -*ри-*, -*л* - у словах *бриніти, бринчати*.

6. У деяких словах (переважно іншомовних) написання *є* та *и* ніяк не перевіряється: *апельсин, бензин, бетон, декада, делегат, демократія*.

Основні правила української пунктуації

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

КОМА ставиться

1. Між однорідними членами речення за відсутності сполучників. Наприклад:
Вечір був чарівний, зоряний, пісенний (О. Гончар).

Роботу виконали швидко, якісно, добротно (П. Загребельний).

2. Перед протиставними сполучниками *а, але, проте, зате, однак, та* (у значенні *але*).
Наприклад:

Мудрий ніхто не вродився, зате навчився (Нар. творчість).

Це не вогні, а зірки, чисті, високі, мінливі (П. Воронько).

3. Перед єднальними (*і, й, та* (в значенні *і*)) та *й, також, ні-ні, і-і*) і розділовими (*чи-чи, хоч-хоч, або чи, то-то, не то-не то, чи то-чи то*) сполучниками, якщо вони повторюються.
Наприклад:

Низькі хмари сміялися то дощем, то навіть мокрим лапатим снігом (О. Журлива).

Ставки – це блакитні очі землі. Їм теж треба дивитися і на сонце, і на зорі, і на людей...
(М. Стельмах).

4. При парних сполучниках (*як-так і, не тільки – але(й), не стільки – скільки*) кома ставиться перед другим сполучником. Наприклад:

Олександр Довженко не тільки в розмовах з друзями, не тільки в прилюдних виступах, але всією своєю творчістю завжди сміливо вторгався в саме життя (М. Рильський).

5. Між однорідними членами, з'єднаними сполучниками попарно, кома ставиться між кожною парою. Наприклад:

Наука і труд, знання і школа дбайливо кличуть до мети (П. Усенко).

Стрімкі осоки й розлогі верби, ошатні липи й зажурені ясени обступили узбіччя дороги (О. Гончар).

Кома не ставиться

1. Між однорідними членами, коли єднальні, розділові або протиставні сполучники вжито один раз. Наприклад:

Сила та розум – краса людини (Нар. творчість).

По вулиці вітер віє та сніг замітає (Т. Шевченко).

2. Перед першим повторювальним сполучником, якщо з нього починається перелік. Наприклад:

Моє щастя – Вітчизни простори, оповиті і сонцем, і хмелем, і зерном (М. Стельмах).

3. Якщо повторюваний сполучник і з'єднує різні однорідні члени. Наприклад:
Людина – відверта і послідовна в своїй праці і пристрасна в житті (М. Рильський).

4. При повторенні сполучників, коли однорідні члени речення є сталим виразом. Наприклад:

Ні риба ні м'ясо; ні слуху ні духу; ні туди ні сюди.

5. Між двома дієсловами в однаковій формі, одне з яких означає рух, друге – його мету. Наприклад:

Не журився, козаченьку, не журися, а на тую дівчиноньку піди подивися (Нар. творчість).

6. Якщо між двома однаковими словами стоїть заперечна частка. Наприклад:
Ти гукай не гукай, а літа не почують (Б. Олійник).

ТИРЕ ставиться

1. При протиставленні. Наприклад:

Тільки нам вже жити – не вмирати, зерно сіять, зацвітати знов (А. Малишко).

2. Коли наступний однорідний член (присудок) уточнює, виражає наслідок, швидко зміну подій, причину попередньої дії. Наприклад:

Ніч, озеро, комиші внизу шумлять – шумлять дужо, тривожно (О. Гончар).

КРАПКА З КОМОЮ ставиться

У реченнях складної синтаксичної конструкції, де виражено не одну, а кілька думок, далеких за змістом; кожна з цих думок оформлена як поширене ускладнене речення і має свої розділові знаки. Наприклад:

Віє вітер з поля на долину, над водою гне з вербою червону калину; на калині самотньо гніздечко гоїдає (Т. Шевченко).

Означення відокремлюються комами

1. Поширені узгоджені означення, що стоять після означувального слова. Наприклад:
Потім на танок зійшов дід, весь білий, як кажуть, біліше прядива (П. Панч).

2. Поширені та непоширені узгоджені означення, якщо між ними та означувальним іменником є інші члени речення. Наприклад:
Нарешті сніг закружляв, лапаний і сріблястий (Панас Мирний).

3. Одиначні чи поширені означення, які пояснюють особовий займенник. Наприклад:
Теплі й ніжні, вони ховали у собі позолочену сонцем воду літніх дощів (М. Коцюбинський).

4. Узгоджені означення, виражені прикметниковими і дієприкметниковими зворотами, якщо вони стоять перед пояснювальним словом і мають додатковий причинний, обставинний або допустовий відтінок. Наприклад:

Ця думка, несподівана для мене самого, палила щастям моє серце (І. Микитенко).

Вітер, пустотливий і рвучкий, шарудів опалим листям (П. Панч).

5. Узгоджені поширені означення, що стоять не поруч пояснювального слова і виділені при вимові паузами незалежно від їхнього значення і позиції. Наприклад:

То, сполошена несподіваною перервою в грі, бігла сюди ворожа команда (Ю. Смолич).

6. Неузгоджені означення, які мають особливе смислове навантаження, а при вимові є відповідна пауза. Наприклад:

Це були неприємні і страшні озера, з чорною водою і чорними торф'яними берегами (І. Багмут).

Не відокремлюються комами

1. Узгодженні означення, виражені зворотами, що стоять безпосередньо перед пояснювальними словами і не мають обставинного відтінку у значенні. Наприклад:
Очолювана нею ланка стала для буряководів області справжньою школою передового досвіду (З газ.).
2. Узгодженні означення, що стосуються присвійних займенників. Наприклад:
Усі учасники конференції півколом ставали навкруг пам'ятника (З газ.).
3. Неузгодженні означення, якщо немає інтонаційного і смислового виділення. Наприклад:
А хлопці в піджаках у шапках сиділи за книжками (А. Головка).

Прикладки відокремлюються комами

1. Одиничні узгодження прикладки, якщо вони стоять після іменника, що є власною назвою. Наприклад:
Іван Дробот, молодий танкіст з надзвичайно приємним і скромним лицем, хвилювався (О. Довженко).
2. Поширені прикладки, що стосуються іменника загальної назви. Наприклад:
Альбатроси, морські мандрівники, йшли назустріч людям (П. Панч).
3. Прикладки, що стосуються особового займенника, незалежно від місця в реченні. Наприклад:
Молодість, сили, життя – їй оддам, моїй коханій (М. Коцюбинський).
4. Прикладки, що вживаються із сполучником *як* і мають причинний відтінок значення. Наприклад:
Автор „Кобзаря”, як глибокий революційний мислитель, утверджувач високохудожнього реалізму, накреслив шляхи розвитку для всієї новітньої української літератури (О. Гончар).
5. Прикладки, що приєднуються до пояснювальних ними слів, уточнюючими словами (наприклад, *особливо, а саме, на ім'я, як-то, зокрема, тобто, або тощо*) При словах *як-то, а саме* кома ставиться перед ними, а після них двокрапка. Наприклад:
Ліс, або, як серби кажуть, шума – це не просто сосни та дуби (М. Рильський).
Весна завітала в наші краї, в садах дерева, а саме: груші, яблуні, вкрилися буйним цвітом (З газ.).
З'явився молодий чоловік, з відкритим поглядом завжди усміхнених очей, родом він був з Полісся, а за походженням – з молдаван – переселенців (З журн.).

Не відокремлюються комами

1. Прикладки із сполучником *як*, коли немає причинного відтінку в значенні. Наприклад:
Ліс зустрів мене як друга ... (М. Рильський).
2. Прикладки із сполучником *як*, коли вони мають значення „в ролі кого, чого”. Наприклад:
Як представник і керівник радикальної партії Франко проїжджав по Галичині (О. Дейч).

Прикладка, яка пишеться через дефіс

1. Прикладка, яка стоїть після власної назви і тісно пов'язана змістовно. Наприклад:
Славутич-ріка тече з давнини нашої (Б. Олійник).
2. Узгоджена прикладка, коли обидва іменники – загальні назви. Наприклад:
Кожен меч-промінь світла небесного з впає згори й знов угору зроста; кожен звук-відгук сили одвічної, що руйнує й будує світа (Леся Українка).

Відокремлюється тире

1. Прикладка, яка має уточнююче значення, чи вже має у своєму складі розділові знаки.

Наприклад:

У всіх людей одна є спільна мова – братерська любов (Леся Українка).

Додатки відокремлюються комами

Із словом *крім* (*окрім, окрім*) – завжди, з іншими словами з прийменниками *замість, за винятком, прислівниками – особливо, зокрема, часом, часто, завжди, частками – навіть, аж, сполучниками хоч не тільки... але й* – якщо цього вимагає смислове і стилістичне навантаження. Наприклад:

Крім того, для нашої служби просто необхідні і такі природні дані, як спостережливість, кмітливість, витримка (З газ.).

Третю добу замість води ми їли сніг (О. Гончар).

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВІДОКРЕМЛЕНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

КОМАМИ відокремлюється

1. Уточнювальні та пояснювальні члени речення, які пов'язані з уточнюючим словом інтонаційно та сполучниками *або, а саме, тобто*. Наприклад:

Туди, де мій дім, і хочу я летіти (Б. Олійник).

2. Уточнювальні обставини (крім допусту). Наприклад:

Тут, біля меморіалу, зібралися колишні воїни (З газ.)

ТИПЕ відокремлюється

1. Коли підмет і додаток уточнюють або пояснюють прикладки, як-от:

І на плантаціях нашого головного хліба – озимини – роботи нині не бракує (З газ.).

2. Якщо уточнювальним є присудок. Наприклад:

Від вибухів у вухах шуміло з ревно, гуло і гупало (З газ.).

3. Коли пояснювальні члени речення приєднуються без сполучника. Наприклад:

У людини одна турбота – думати про хліб (Панас Мирний).

4. Якщо уточнювальним є узгоджене означення. Наприклад:

Воювати довелося на землях сусідньої – Естонської – держави (З газ.).

5. Прикладка, яка має уточнююче значення, чи вже має у своєму складі розділові знаки.

Наприклад:

У всіх людей одна є спільна мова братерська любов (Лєся Українка).

Уточнювальні й пояснювальні члени речення не відокремлюються

1. Коли вони не виділяються ні паузою, ні змістом. Наприклад:

У шкільному садку за вигоном чорніли руїни маєтку (А. Головка).

2. Якщо обставина чи означення охоплюють уточнювальні чи пояснювальні члени речення з ширшим змістом. Наприклад:

У Черкасах на Пагорбі Слави, над самим Дніпром, відкрито меморіальний комплекс (З газ.).

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВСТАВНИХ І ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

КОМАМИ виділяються

1. Вставні слова, які:

а) підкреслюють імовірність чи вірогідність повідомлюваного: *мабуть, зрозуміло, певно, здається* тощо – або виражають різні почуття: *на щастя, на жаль, як на зло* тощо;

б) указують на зв'язок думок, послідовність викладу, висновки: *до речі, по-перше, проте, однак, взагалі* тощо;

в) указують на джерело повідомлення: *за словами..., кажуть...* тощо;

г) ужиті з метою привернути увагу співрозмовника до висловленої думки: *уявіть собі, даруйте, прошу, розумієте* та ін.

Наприклад:

Мабуть, людині не можна відриватися від рідного берега (Ю. Мушкетик).

На жаль, реальне життя знекровлює найчистіші мрії (М. Мельник).

До речі, ти мене так і не дочекався (О. Гончар).

Кажуть, сніг на полі – хліб у коморі (Нар. творчість),

Це вже, даруйте, проза життя (О. Довженко).

2. Вставні словосполучення та речення, якщо вони приєднуються сполучними словами, а також без них. Наприклад:

Полювання, як ви потім побачите, потребує чимало часу (Остап Вишня).

ДУЖКАМИ виділяються

1. Вставлені слова або речення, якщо вони вживаються як додаткове зауваження і за змістом не пов'язані з основним текстом. Наприклад:

За селом зелено-зелено, і по хвилях переливи червоні (од сонця) (А. Головка).

2. Прізвище автора і назва твору, які стоять після цитати, авторські зауваження тощо. Наприклад:

Вона (Леся Українка) троянда в морі квітів (3 журн.)

3. Вставлені речення, які доповнюють, уточнюють усе речення або якийсь його член, або містять оцінку повідомлюваного. Наприклад:

Чи справді там було, чи може, хто збрехав (хто ворогів не мав!), – а не все – катюзі, як кажуть, буде по заслугі (Л. Глібов).

ТИРЕ виділяються

Вставлені слова або конструкції, коли вони мають характер додаткового повідомлення і немає потреби різко виділяти їх з тексту основного речення. Наприклад:

Є люди на землі – а то б не варто ї жити, – що крізь щоденний труд уміють і любити, і усміхатися, й мислити, шукати... (М. Рильський).

ЗРАЗКИ ДИКТАНТІВ ДО ВСТУПНОГО ЕКЗАМЕНУ

Зразки диктантів

Для вироблення практичних вмінь з орфографії необхідно писати диктанти різних типів – словникові та зв'язні тексти. Подаємо необхідні зразки диктантів на основні орфограми.

Подвоєння приголосних

Словникові диктанти

Наріччя, бадьорістю, задоволення, міццю, довголіття, знання, підніжжя, спросоння, узлісся, чуйністю, ллються, Полісся, Поволжя, розповіддю, жалістю, вбрання, забарвлення, любов'ю, папороттю, статтею, Ілля, середньовіччя, щедрістю, прибуття, кров'ю, вороння, новосілля, надбання.

Створений, покликання, вдосконаленість, натхнення, благословенний, вимушеність, змінний, невблаганний, левиний, багатогранність, улюблений, заборгованість, оздоблення, огненний, нездоланний, безталанний, незнищений, занепокоєння, олов'яний, сторонній, священний.

Нескінченно – нескінчено, незрівнянний – незрівняний, неоцінений – неоціненний, невпізнаний – невпізнаний.

Спрощення в групах приголосних

Словниковий диктант

Захисний, пестливий, улесливий, тижневик, кістлявий, шістнадцять, проїзний, чесний, кореспондентський, аванпостний, слати, сонце, пізній, безвартісний, благовісний, швидкісний, рискнути, хвастнути, пісний, студентський, зап'ястий.

Вживання м'якого знаку

Словникові диктанти

Бадьорість, письмо, учительці, погодься, тьохкати, сміється, пишеш, співець, сльозинка, тмяніти, п'ятсот, чесність, знання, окраєць, ллється, реальний, по - козацькому, секретар, ганьба, дізнається, чіткість, вістю, сіллю, розкіш, вишеньці, льотчик, різьбяр, менший, мільйон, знудьгована, юнацький.

Насип, хвилюється, ніч, сімдесят, кобзар, сніп, серйозність, літній, сніжний, кузня, чотирма, дзьобати, стоять, сльоза, кір, рахуєш, сопілці, їздець, насип, поставте, галузь, тенькати, ліхтар, переві́р, станьте, любов, дьоготь, заходьмо, зустрічаєшся, голуб.

Правопис префіксів

Словникові диктанти

Розтрусити, розчесати, прецікавий, сполох, пригасити, схвалений, зцементувати, розхвилюватися, безсмертний, прірва, зігнути, приморозити, зібрати, зірватися, безчесний, схуднути, зчистити, зсадити, розпитати, приглушити, прибічник, прив'янути, представник

Премудрий, припливати, прірва, примирення, предовго, привезли, приглушений, прізвисько, притримати, презлій, прикласти, прізвище, прехитрий, приміський, присвячений, розсувати, зіпсувати, схвалити.

Правопис слів іншомовного походження

Словникові диктанти

Систематичний, позиція, інстинкт, цивілізований, маса, іммігрант, суфікс, шосе, Чилі, таксі, диспансер, Рим, ательє, тонна, Аргентина, пацієнт, дієз, Адріатика, руїна, Лейпциг, п'еса, Лісабон, дезінформація, прем'єра, кондотьєр, каньйон, авторитет, кювет, курйоз.

Директор, цифра, Міссісіпі, Іліада, безідейний, Флорида, аудієнція, кар'єра, бізнес, графік, клієнт, інститут, інтерв'ю, Ньютон, шприц, рюкза́к, миш'як.

Серйозний, брутто, бал, аудиторія, мільярд, ательє, конференсьє, бюджет, фюзеляж, бюро, Арктика, Цюрих.

Вживання великої літери

Словниковий диктант

Юрій Клен, Квітка-Основ'яненко, шевченкіана, дизель, кияни, Нестор Літописець, Робінзон, Кобзар, мічурінець, Зиновій-Богдан, Червона Шапочка, муза, Марія-Тереза, русалка, Іван Петрович Котляревський, запорожці, пушкініст, німфа, Данило Галицький, львів'янин, Ахіллес, українець, Ярослав Мудрий.

Нобелівська премія, Грінченків словник, пушкінські рукописи, Шевченківська премія, франківські сонети, Франківська кімната, Лесин зошит, Піфагорова теорема, київська молодь, дамоклів меч, бальзаківські традиції, Андрієві книжки, прокрустове ложе, шевченківський стиль, Тичинине слово, базедова хвороба, Шевченкові поезії.

Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Краснодарський край, Центральна рада, Шевченківський районний відділ народної освіти м. Києва, Науково-дослідний інститут гігієни харчування, Міністерство культури і мистецтв України, Національна академія наук України, Національно академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка, Будинок учителя кафедра української мови Національного педагогічного університету імені П.Вірського, журнал „Всесвіт", Гельсінська спілка, Федерація незалежних профспілок України.

Збройні сили України, Президент України, народний артист України, Генеральний прокурор України, лауреат Державної премії Тараса Шевченка, Голова Верховної Ради

України, кандидат наук, міністр, декан, Прем'єр - міністр Канади, президент НАН України, заслужений діяч мистецтв України, Генеральний секретар ООН, член-кореспондент, міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща.

Складні слова

Словникові диктанти

Двадцятирічний, соціально-економічний, співавтор, перекотиполе, верболіз, прем'єр-міністр, телеапаратура, напівсон, чорногуз, хлопець-богатир, білосніжний, гірко-солоний, жовтогарячий, світло-зелений, сніжно-білий, дизель-мотор, трудовень, шестиденка, кіловат-година, дев'ятисотий, свіжозрубаний, машинобудівний, теплообмінний, семиразовий, поперечношліфувальний, аграрно-сировинний, історико-культурний, військовозобов'язаний.

Віднині, вгору, навесні, наостанок, зроду-віку, без відома, в позику, на радощах, деколи, навздогін, по-своєму, начебто, помовчїть-бо, тільки що, по можливості, позавчора, надвоє, усередині, урівень, по щирості, у стократ, по-господарськи, будь-що-будь, начебто, далеко-далеко, як-не-як, куди-небудь, якби, день у день, дарма що, анітрохи, щодня, щоправда.

ООН, НАН України, профтехосвіта, облвно, загс, юннат, драмстудія, стінгазета, держустанова, ГЕС, телепередача, США, райвно, Держкомінформ України, Укоопспілка, медуніверситет, ВАК, УТН, СНД, облвиконком, Укрпрофрада.

Апостроф

Словникові диктанти

І. Зобов'язання, возз'єднання, м'язи, перед'ювілейний, рум'яний, надвечір'я, мавпячий, Лук'янчук, рясний, тьмяний, узгір'я, врятувати, п'ятірка, Солом'яний, порядок, зіп'ятись, з любов'ю, трав'яний, солов'иний, різьбяр, Лук'янович, багрянець, невід'ємний, здоров'я.

ІІ. Цвяшок, без'ядерний, в'їжджений, бур'янистий, торф'яний, дзвякнути, матір'ю, на узгір'ї, в'язкий, духмяний, від'ємний, об'явник, м'якшати, зап'ястя, безгромів'я, морквяний, священний, Лук'янівський, узголів'я, пред'явницький, з'їзд, з'ясувати

Відгомін минулого

В історії кожного народу є такі пам'ятні, прив'язані до певних географічних місць події, є такі визначні дати, які навечно вкарбовано в народну душу. Через них, через ті місця, події, дати, як через магічні кристали, висвічується нащадкам сива давнина, пізнається ними власна далека й близька історія. Звідти, з правічних часів і з недавніх століть, долинає відгомін життя й боротьби наших предків. Знані й невідомі давні події, що позначили шлях Київської Русі, немов глибинні живлющі джерела, напоїли, наснажили героїчним духом легенди й богатирські поеми-билини. Від них і нині свідомість сповнюється почуттям захоплення від донесених з давніх віків реальних картин буйної природи, краси рідної землі. А брали від неї все потрібне для свого існування: і хліб, і м'ясо, і рибу, і мед. Отже, ревно дбали, щоб їхньому роду не було переводу. І співали, прославляючи свою працю.

Коли ж наставала смутна пора, коли ворог налітав на отчий край, хоробрі русичі одягали чисті полотняні сорочки, підперізувалися широкими поясами, озброювалися мечами та списами й ставали окрай своєї матінки-землі з однією думкою: «Або слави здобути, або порубаними бути, але землю рідну на поталу ворогу не дати!»

181 слово

За О. Засенком

Перед походом

Минуло тільки два тижні, а вже готові до походу в море півсотні добрих чайок.

Сулима передав Січ наказному отаманові й одного ранку, забравши на чайки дві з половиною тисячі товариства, зійшов на найбільшу з них, щоб оглянути все військо.

Велична й могутня була постать запорозького ватажка. На засмаглому обличчі вирізнялися великі блискучі очі. Срібна булава, що блищала в його дужій руці, нагадувала всім про велику владу запорозького кошового отамана.

Упевнившись, що все впорядковано добре, кошовий зняв шапку й перехрестився на схід сонця. Там, за Дніпром, саме вставало сонечко й грало рожевим промінням по рівній, як скло, пелені Дніпра, звеселяючи своїм сяйвом розлогі, укрите зеленими плавнями береги широкої річки.

Отаман перехрестився, і всі козаки поскидали шапки й почали хреститися, посилаючи рідній Україні своє останнє вітання.

Одягнувши шапку, кошовий махнув булавою — і вмить сотні весел, ударивши в прозорі хвилі річки, заблищали срібною сльозою, а блискуча пелена Дніпра скаламутилася. Чайки рушили від Січі й розбіглися аж до плавнів, укривши широкий Дніпро червоними козацькими жупанами.

163 слова

За А. Кашенко

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. - К.: Либідь, 1991.
2. Головащук СІ. Правописний словник. - К.: А.С.К., 1999.
3. Головащук СІ. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. -К.: Либідь, 1995.
4. Головащук СІ. Словник-довідник з українського літературного слововживання. - К.: Рідна мова, 2000.
5. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. - К.: Рад. школа, 1977.
6. Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. - К.: Рад. школа, 1986.
7. Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів. - Львів: Фенікс, 1996.
8. Зубков М.Г. Сучасний український правопис: Комплексний довідник. - Вид. третє, випр. та доп. - Харків: Торсінг, 2000.
9. Зубков М.Г. Українська мова: Універсальний довідник. - Харків: ВД «Школа», 2004.
10. Караванський С. Словник синонімів української мови. - К.: Орій, 1993.
11. Караман С.О. Українська мова. Поглиблений етап вивчення: Навчальний посібник у двох книгах. - К.: Магістр-8, 1998.
12. Козачук Г.О. Українська мова для абітурієнтів: Навч. посібник. -К.: Вища школа, 1993; 1997.
13. Козачук Г.О., Шкурятяна М.Г. Практичний курс української мови: Навч. посібник для вузів.-К., 1993;2004.
14. Кононенко П.П., Кадомцева Л.О., Мацько Л.І. Українська мова: Посібник для вступників до вузів.-К.: Либідь, 1990; 1991; 1992.
15. Кочан І.М., Токарська А.С. Культура рідної мови: Збірник вправ і завдань. - Львів: Світ, 1996.
16. Лобода В.В., Скуратівський Л.В. Українська мова в таблицях: Довідник. - К.: Вища школа, 1993.
17. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: усний та письмовий екзамен. - К.: Либідь, 1992; 1993.
18. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: Посібник для старшокласників і абітурієнтів.-К.: Либідь, 1995.
19. Навчальний правописний словник української мови: Близько 40000 слів / За загал, ред. Д.Х.Баранника і Д.І.Руденка. - Харків: Око, 1997.
20. Новий тлумачний словник української мови: У чотирьох томах / Уклад. В.В.Яременко, О.М.Сліпушко. -К.: Аконті, 1998.
21. Орфографічний словник української мови: Близько 120000 слів / Уклад. СІ. Головащук, М.М.Пещак, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. - К.: Довіра, 1993; 1994.
22. Пазяк О.М., Сербенська О.А., Фурдуй М.І., Шевченко Л.Ю. Українська мова: Практикум. - К.: Либідь, 1990.
23. Паламар Л. М. Практичний курс української мови: Навч. посібник. - К., 1995.
24. Плющ М.Я., Грипас Н.Я. Українська мова: Довідник. - К.: Рад. школа, 1990.
25. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ. - К.: Вища школа, 1995.
26. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. -Вид. друге, випр. і доп. - К.: Рад. школа, 1964.
27. Полюга Л.М. Словник антонімів української мови. - 2-е вид., доп. і випр. - К.: Довіра, 2001.

28. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. - К.: Довіра, 2001.
29. Полюга Л.М. Словник українських морфем. - Львів: Світ, 2001.
30. Русанівський В.М., Пилинський М.М., Єрмоленко С.Я. Українська мова: Посібник для учнів 10-11 класів. - К.: Рад. школа, 1992.
31. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. - К.: Рад. школа, 1985.
32. Словник-довідник з культури української мови / Д.Гринчишин, А.Капелюшний, О.Сербенська, З.Терлак. - Львів: Фенікс, 1996.
33. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О.Пустовіт та ін. - К.: Довіра, 2000.
34. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук та інші. - К.: Наукова думка, 1999.
35. Словник української мови: В 11-й томах. - К.: Наукова думка, 1970 — 1980 рр.
36. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М.Білоноженко та ін. — К.: Наукова думка, 2003.
37. Терлак З.М., Кочан І.М., Пілецький В.І. та ін. Українська мова у вправах і завданнях. - К.: НМК ВО, 1990.
38. Терлак З.М. Українська мова: Збірник вправ із синтаксису та пунктуації. - Львів: Світ, 1999.
39. Ткаченко Є.М. Української мова. Пунктуація: правила, вправи, диктанти: Навч. посібник. - Харків: Консум, 2001.
40. Тоцька НІ. Сучасна українська літературна мова. Фонетика Орфоепія. Графіка і орфографія. Завдання і вправи: Навч. посібник. - К: Вища школа, 1995.
41. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови: У двох томах. - К.: Вища школа, 1984.
42. Ужченко В.Д. Народження і життя фразеологізму. - К.: Рад. школа, 1988.
43. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник / І.Р.Вихованець, С.Я.Єрмоленко, Н.М.Сологуб, Г.Х.Щербатюк; Відп. ред. М.А.Жовтобрюх. - К.: Наукова думка, 1973.
44. Українська мова: Підручник для учнів старших класів... та абітурієнтів / А.Г.Галетова, І.В.Гайдаєнко, О.М.Горошкіна, О.С.Паламарчук, М.І.Пентиліук. - К.: Ленвіт, 2003.
45. Український орфографічний словник: Близько 143000 слів/Уклад. М.М.Пещак та ін. / За ред. Л.М.Полюги. - К., 2002.
46. Український правопис. - 4-е вид., випр. й доп. - К.: Наукова думка, 1993.
47. Фразеологічний словник української мови: У двох книгах. — К.: Наукова думка, 1993.
48. Чукіна В.Ф. Граматика української мови в таблицях і схемах. - К., 1997.
49. Чукіна В.Ф., Почтаренко О.М., Почтаренко Г.С. Український правопис у таблицях, схемах, коментарях: Довідкове видання. - К.: Логос, 1998. Ю., Шевелєва Л.А. Український правопис у таблицях. - Харків: Світ дитинства, 1996; 1997.
51. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова: Довідник. - К.: Либідь, 1993; 1996.
52. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Навч. посібник. - К.: Літера, 2000.
53. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. — К.: Освіта, 1994; 1997; 2002.
54. Ющук І.П. Українська мова: Підручник. - К.: Либідь, 2003.
55. Яценко І.Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник.—У двох томах. — К.: Вища школа. Т. 1, 1980; Т. 2, 1981.